

BESNIK MUSTAJ
HISTORIA SI NJË MUSHKË
NOVELA

BOTIMET TOENA

BESNIK MUSTAJ

HISTORIA SI NJË MUSHKË

novela

BOTIMET TOENA

Tiranë, 2020

Botuese: Irena Toçi

Kryeredaktore: Sonila Kapo

Redaktore: Besa Vila

Korrektore letrare: Majlinda Bami

Përkujdesja grafike: Elsa Hajderaj

Kopertina: Mirjana Madhi

ISBN 978-9928-327-62-8

© Autori *dhe* Botimet Toena

Të gjitha të drejtat janë të rezervuara. Nuk lejohet shumëfishimi me asnjë lloj mjeti apo forme, as me fotokopje, pa lejen me shkrim të mbajtësit të copyright-it.

BOTIMET TOENA

Rr. "M. Gjollësja", K. Postare 1420, Tiranë

Tel.: + 355 4 22 40 116

Email: redaksia@toena.com.al

botimet.toena@gmail.com

www.toena.com.al

HISTORIA SI NJË MUSHKË

Na ishin një herë dy udhëtarë, njëri plak, por ende i fortë sa për të mbajtur trupin drejt, dhe tjetri i ri, por jo aq i paregjur sa t'i bëheshin flluska në shputat e këmbëve nga ecja. Rrëfimtari i dikurshëm, ai i pari fare, duket që nuk ka qenë kronist aspak me zanat e as me dëshirë. Ai nuk na ka lënë thuajse fare hollësi rreth dy protagonistëve të tij. Ose këto hollësi kanë humbur, si të parëndësishme, gjatë përcjelljes së rrëfenjës gojë më gojë brez pas brezi. Kush ishin ata dy udhëtarë? Ku po shkonin? Pse po shkonin? Kur ndodhi ky udhëtim? Janë një mori pyetjesh, të cilat do të vazhdojnë të mbeten pa përgjigje edhe në tregimin tim. Ndryshe nga ç'bëj zakonisht, kur marr një rrëfenjë të vjetër për të ndërtuar me të prozën time të re, kësaj here nuk do t'i jap liri të madhe përfytyrimit. Madje as emra nuk do t'u vendos dy personazheve qendrore. Për arsye që do të kuptohen gjatë rrëfimit, mosha (edhe kjo e përafërt) do të jetë treguesi kryesor rreth identitetit të tyre. Kështu,

pra, të dy udhëtarët në fjalë po shkonin përpara me një hap të matur, pa u nxituar shumë dhe pa u ngadalësuar. Sipas rrugës, ecnin herë plaku para e herë të dy krahas. I riu nuk printe në asnjë rast. Ata shkonin përpara si njerëz që e dinë mirë si ruhet frymëmarrja për rrugën e gjatë, që kanë për të bërë, por dhe pa i tërhequr opingat zvarrë, si ata, që e dinë se nuk e kanë të pakufizuar kohën për të mbërritur diku, atje ku i presin. Nuk flisnin shumë me njëri-tjetrin, si njerëzit, që hapin gojën vetëm kur kanë për të thënë diçka të menduar, por flisnin gjithsesi, të vetëdijshëm se heshtja e zgjatur me tepri mbjell ftohtësi sidomos midis dy udhëtarësh që janë nisur bashkë, për të mbërritur gjithashtu bashkë diku. Ata ishin dy udhëtarë, të cilët nuk i kishte bashkuar rastësisht rruga. As njëri, as tjetri nuk lejohej të mbeteshin rrugës. Do të kisha thënë se, për t'i dalë shëndoshë e mirë në fund kuturisjes së tyre, të dy udhëtarëve iu nevojitej, gjithsesi, një afri e caktuar midis tyre, që mund ta kenë, ta zëmë, gjyshi me nipin. Një lidhje e tillë do t'i lejonte ata ta njihnin paraprakisht mjaftueshëm shoku-shokun dhe si pasojë ta donin dhe të besonin plotësisht te shoku-shoku, ani pse nevoja për besimin te shoku-shoku nuk lidhej me mundësinë e ndonjë rreziku, të cilin do të duhej ta përballonin me bashkim forcash. Ata mund të përfytyrohen lehtësisht edhe si dy burra - siç ndodhte rëndom në Malësi - të cilët njëri me tjetrin nuk i lidhte gjaku, por një qëllim. Me sa duket në këtë rast ky qëllim nuk ka qenë aq i rëndësishëm sa të përmendej nga rrëfyesi fillestar i historisë. As unë nuk

do t'i sajoj ndonjë qëllim të qartë udhëtimit të këtyre dy burrave, njëri në vjeshtën e vonë të jetës së vet e tjetri ende në pranverën e parë.

Kështu, derisa mbërritën në këmbë të malit, rruga kishte dredhuar nëpër luginë dhe gjithçka kishte shkuar krejt qetësisht, pa djersitje midis shpatullave, që do të thotë pa ankesa për lodhje nga plaku e as nga i riu. Nëse një sy i fshehtë do t'i kishte ndjekur me vëmendje, do të kishte vënë re se, në shkëmbimet midis këtyre dy udhëtarëve, mungonte vetëm një gjë: shakaja, e cila mund të kishte qenë një mënyrë fare e lehtë për t'u argëtuar pak pa e ndikuar ecjen. Unë, si autor i versionit të ri të kësaj historie, edhe pse i pavarur nga autori anonim zanafillor, nuk do të bëj asnjë përpjekje për të përfytyruar përse plaku nuk yshtej, gjithsesi, për ta ngacmuar dashamirësisht djaloshin siç ndodh shpesh me të moshuarit në shoqëri me të rinjtë. Paraardhësi im anonim ka pasur me siguri arsyet e veta etike, ose estetike për ta kursyer udhëtarin e moshuar nga përshtypja, që do të më kishte lënë mua. Ky lloj ngacmimi më është dukur gjithmonë si përpjekje e fshehtë, nga ana e të moshuarve, për të zhvlerësuar atë që jep mosha e re. Është e shëmtuar zilia e pleqve. Plaku në fjalë bashkë me të riun kishin gjithë ditën që udhëtonin me diellin mbi kokë dhe tani, befas, ai ishte larguar, me një kërcim kishte dalë përpara tyre dhe sikur prehej një çast në qafën e malit, duke i parë të dy udhëtarët drejt në fytyrë. Atje lart, në qafë të malit, duhej të ngjiteshin doemos edhe plaku bashkë me të riun, pa vonesë,

domethënë para se të binte nata, dhe doemos të dy bashkë, për të zbritur pastaj po ashtu të dy në anën tjetër, ku ishin ata, që i prisnin.

Plaku ndaloj hapin pa e paralajmëruar të riun, vuri duart në mes si për ta drejtuar më mirë trupin, ngriti kokën drejt diellit, e mati me sy të përpjetën e pafundme deri në qafën e malit, u mbush ngadalë me frymë dhe tha:

- Shumë i lartë mali. Dikur, në rininë time, nuk ka qenë kaq i lartë.

- Shumë i lartë, - përsëriti i riu duke hedhur me bisht të syrit një vështrim të çuditur mbi bashkudhëtarin, i cili dukej i bindur se në rininë e tij mali kishte qenë më i ulët. Kushedi çfarë mendimi e përshkoi kokën e tij të pamësuar ende me çudira të mëdha! Por nuk i dha të drejtë vetes të fliste për t'i kujtuar plakut se mali nuk rritej me kalimin e viteve siç rriten, për shembull, shelgjet.

- Shumë i lartë, - përsëriti ai në një mënyrë që tregonte se vetëm me kaq pajtohej me plakun.

- Një mushkë do të na mbaronte punë, - vazhdoi plaku pa ndonjë dëshpërim, me sytë gjithnjë të ngulur atje lart, në qafën e largët të malit, ku i ishte ulur dielli.

- Dy mushka, - saktësoi i riu gjithë nxitim.

Plaku qeshi përsëri dashamirësisht nën buzë.

- Je lodhur?

- Pak, - u përgjigj i riu siç e donte mirësjellja, ndërsa me vete pohoi të kundërtën. I therte midis shpatullave, ijët i ndiente pak të rënda dhe i dridheshin lehtë leqet e këmbëve.

Ndoshta, po të uleshin, nuk do të kishte fuqi të ngrihej pa marrë një sy gjumë.

- Pak jam lodhur edhe unë, - tha plaku pa e fshirë nënqeshjen dashamirëse.

I riu e përfshiu në një vështrim të papërcaktuar.

Plaku vazhdoi:

- Jemi lodhur njësoj.

- Një rrugë kemi bërë, - ia ktheu i riu pa u menduar.

Plaku qeshi nën buzë për herë të tretë dhe i hodhi të riut një vështrim të shpejtë te flokët e zinj e të ashpër, që shkëlqenin si qime cjapi tek avullonin djersët. Në sytë e plakut vetëtiu një shkëndijë e lehtë zilie.

- Nuk kemi kohë të çlodhemi, - tha ai.

I riu miratoi me kokë. Edhe ai e dinte se nuk kishin kohë të çlodheshin. Duhej të mbërrinin para natës në anën tjetër të malit, ku i prisnin.

- Si të bëjmë? - vazhdoi plaku.

- Do të nisemi, - iu përgjigj i riu pa ngurrim.

- Ne jemi shumë të lodhur të dy, apo jo, s'e ngjisim dot gjithë këtë rrëpirë, - u duk sikur u dorëzua plaku.

Dielli i skuqur e i fryrë si sy i pagjumë ciklopi, pasi kishte pushuar një grimë në qafën e lartë, po rrëzohej ngadalë prapa malit. Ai do ta merrte pak nga pak me vete edhe dritën e ditës. Të dy udhëtarët duhej të mbërrinin në takim patjetër para se të errej. I riu mblodhi supet pafuqishëm dhe luti me sy plakun. Nuk kishin rrugë tjetër: do të ngjiteshin.

- Ka një zgjidhje, - tha plaku.

I riu ia shprehu me sy gjithë gatishmërinë e vet.

- Njëri nga ne e merr tjetrin në shpinë në ngjitje. Në zbritje ndërrohem.

I riu e pa me mosbesim. Plaku me siguri që bënte shaka.

- Si thua? - Plaku dukej i vendosur.

- Mos luaj me mua! - u detyrua i riu ta shprehte hamendjen e vet.

- Nuk po luaj.

I riu mblodhi kësaj here supet.

- Zbritja është më e lehtë, apo jo?

- Po, - e pranoi i riu.

- Kështu, në mbërritje, do të jemi të dy njësoj të çlodhur.

Ose të dy njësoj të lodhur.

- Do të jemi të dy njësoj të lodhur, - përsëriti i riu pa u menduar vërtet ç'po thoshte. Ai vazhdonte të përpëlitej në një mëdyshje pa dalje. Nuk shihte asnjë arsye pse plaku do të tallej me të. Sidomos në ato rrethana. Por as tek e folmja e tij nuk shihte ndonjë kuptim.

Plaku nuk dukej t'i kushtonte ndonjë vëmendje hutimit të bashkudhëtarit të vet, i cili, nga ana e tij, në përpjekje për të qenë sadopak i dobishëm, mendoj se ndoshta duhej t'ia kujtonte tjetrit kohën që po rridhte me shpejtësi.

- Do të më mbash ti mua, apo do të të mbaj unë ty në ngjitje? - e nxori plaku me një lehtësi prej magjistari pyetjen më të vështirë.

Djaloshi u shtang. Por vetëm për një çast fare të shkurtër. I kujtoi vetes se koha po rridhte me shpejtësi të madhe për faj të tij, që nuk po sillej ndaj plakut si burrë. E fshihi mëdyshjen si të ishte fjollë tymi përpara syve, u drejtua

vrulltas nga plaku, e përfshiu me të dy krahët nga mesi pa e paralajmëruar dhe e peshoi një hop. I therën gjunjët nga tendosja dhe iu ngushtua kraharori. Plaku rëndonte shumë. Ka njerëz, që duken pa një thërrime mish nën lëkurë, por u peshon kocka si shkëmb. I tillë ishte plaku. I riu tundi kokën poshtë e lart me një inat jo krejt të fshehur. Plaku s'kishte të drejtë të tallej. Ai tha, pa e parë tjetrin në sy dhe duke zbuluar qëllimisht më tej fijen e tendosur të inatit:

- Atëherë, në ngjitje do të më mbash ti. Në zbritje të mbaj unë.

- Si të duash, - u përgjigj qetësisht plaku. Ai nuk ngjante as i çuditur dhe as qortues me zgjedhjen e pahijshme të të riut.

Edhe pasi e kishte bërë zgjedhjen e vet, djaloshi ishte gati të pranonte se gjithë kjo ishte vetëm një shaka. Ai zgjati duart për t'u varur në qafën e plakut me një lëvizje prej fëmije që llastohet. Plaku nuk i kishte dhënë trupit atë qëndrimin e nevojshëm për të marrë dikë hopa. Ai vazhdonte të kishte mbi fytyrë një qetësi të pabesueshme. Djaloshin e përshkoi një frikë e papritur: po sikur plaku të fliste me gjithë mend? Domethënë, po sikur plaku të ishte çmendur e të orvatej vërtet të ngarkohej? Ata nuk do të arrinin kurrë në qafën e malit, ku fillonte zbritja. I riu e njihte shëndetin e vet. Ai peshonte sa një kalë. Plakut do t'i pushonte zemra pa bërë dhjetë hapa. Nëse ishte i qëndrueshëm më shumë nga ç'dukej, shumë më shumë nga ç'dukej, nëse kishte ndonjë burim të fshehtë fuqie, do të hidhte njëzet, pesëdhjetë, ja ta zëmë njëqind hapa e do ta lëshonte gjithsesi zemra. Ndoshta, pikërisht një prapësi të tillë kishte pjellë mendja e plakut: t'i linte të riut jo vetëm turpin pse e shaloi, por edhe kufomën për ta mbajtur edhe në ngjitje, edhe në zbritje. Plaku nuk kishte asnjë të drejtë të bëhej papritur aq i keq.

Të riut nuk i pëlqeu dyshimi i vet. Nuk e kishte më atë inatin e pakmëparshëm. Ai e donte plakun. Bëri një përpjekje të re për ta prishur shakanë. Me një zë pajtues, tha:

- Nuk ngjitemi dot deri në majën e malit as unë me ty në shpinë e as ti ngarkuar me mua. Ecim si të ecim! Nisemi secili mbi këmbët e veta dhe do të mbërrijmë.

- Do të ngjitemi, - tha plaku. - Nuk prishen vendimet e burrave. Të paktën jo kur ato i marr unë.

- Gjë që s'bëhet. Unë nuk hyj në këtë lojë, - tha i riu me një shprehje prej fajtori. - Gjë që s'bëhet, - shtoi me vullnetin për të treguar vendosmërinë.

Plaku nuk po e dëgjonte më. Ose hiqej sikur nuk po e dëgjonte. Djaloshi nisi të ndihej i dobët.

- E thamë, pra, në ngjitje e kam radhën unë. Ti e ke radhën të më mbash në zbritje. Mos ki frikë, do ta shohësh.

Përmendja e frikës ishte një pretekst i mjaftueshëm për t'u nervozuar djaloshi. Iu përhi dhe njëherë vdekja e palavdishme e plakut nën peshën e trupit të tij si kalë. "Le ta gjejë çfarë kërkon", tha me një gulç të ri inati dhe u rrotullua për të hipur mbi shpinën e tjetrit. U kujtua sakaq se kishte qysh nga fëmijëria e parë që nuk ishte ngjitur mbi ndonjë shpinë njeriu. Tjetri nuk po bënte asgjë për ta ndihmuar. Përkundrazi.

- Prit pak! - tha plaku dhe u vu për rrugë.

Ai nuk i la kohë djaloshit të kundërshtonte qoftë edhe duke i kujtuar se burrat një herë marrin vendim. Ai vazhdoi të fliste duke ecur:

- Prit sa të të tregoj një histori të hershme. Kam frikë se nuk flas dot nën peshën tënde. Do të më merret fryma. Ke dëshirë të më dëgjosh?

Ai përsëri nuk i la kohë djaloshit të shprehej nëse kishte dëshirë apo jo ta dëgjonte historinë. Plaku ishte vënë menjëherë për rrugë, madje me një hap të vendosur e të çlodhur, pa i lënë zgjedhje tjetër bashkudhëtarit veç ta ndiqte heshturazi nëpër shtegun e ngushtë, ku njerëzit duhej të shkonin në rresht për një. Ai vazhdoi të bluante inatin e vet duke parë shpatullat e kërrusura lehtë të plakut si përkundeshin. Ai nuk po ndiente pendesë pse zgjodhi për vete atë, që nuk do të duhej t'i takonte: të ngarkohej mbi shpinën e holluar nga mosha të plakut. Me çfarë fytyre do të dilte nesër para burrave të Malësisë? Në fund të fundit, ky ishte një trill i vetë plakut. Djaloshi nuk u qetësua as nga përmendja e këtij fakti, i cili ishte i vërtetë, ani pse e dinin vetëm dy vetë: ai dhe i dëmtuari. Ai nuk do të pranonte megjithatë të pendohej dhe nuk do t'i kërkonte kurrë të falur, sido që të vinte puna. Djaloshi shpejtoi hapat të mos shkëputej nga plakui, i cili kishte filluar tashmë të tregonte historinë, pa u merakosur nëse tjetri e kishte vëmendjen tek ai apo jo. Ai fliste, si zakonisht, me një zë të shtruar e që nuk kumbonte fort. Sikur fliste më fort me veten, pa u kujdesur fare për t'u dëgjuar përreth. Djaloshi u afrua instinktivisht edhe më pranë shpinës së plakut, gati të shkelte në thembrat e tij dhe ngriti veshët krejt i përqendruar për ta ndjekur. Diçka përtej inatit e tërhiqte për të kapur çdo fjalë.

“Sipas historisë, shumë vite më parë, kur vendi ishte në fillimet e pushtimit osman, një mëngjes të bukur, diku në fshatrat në këmbë të malit, ku po ngjiteshin dy udhëtarët tanë, u shfaq një burrë i ardhur nga askundi, i cili bëri një shpallje të jashtëzakonshme me ca fjalë krejt të thjeshta. ‘Unë jam profet’”, tha ai. Djaloshit i erdhi për të qeshur ndërkohë që plaku po kalonte te fjalja tjetër, për të treguar se ata, që e njihnin, njësoj si ata, që nuk ia kishin parë kurrë më parë fytyrën e as dëgjuar emrin, e morën me të qeshura e me tallje këtë shpallje dhe nisën të sillen ndaj tij si ndaj një të çmenduri paqësor. Por ky gjasme burrë vazhdonte avazin e vet, pa u mërzhitur e as lënduar në sedër nga përqeshjet e nga romuzet lloj-lloj, që i vinin nga të gjitha anët. Ai sikur nuk kishte veshë për të dëgjuar e as sy për të parë. Ose vërtet nuk kishte pikën e sedrës e as të krenarisë. Ai vetëm vazhdonte të ishte i qetë dhe fare i sigurt në ato që shpallte, aq i sigurt, sa ata, që e dëgjonin, e kishin dita-ditës e më të vështirë të kalonin pranë tij pa e ngadalësuar hapin, duke hapur veshët të kapnin një copëz nga predikimet e tij të pazakonshme e krejt të pashembullta. Pastaj filluan të dilnin kastile nga shtëpia e t’i afroheshin vetëm për ta dëgjuar. Edhe talljet e romuzet po rralloheshin. Vetëm ai nuk po ndryshonte. I palodhshëm, gjithnjë në të njëjtin vend, në mot të mirë e të keq, e me të njëjtën të folme, pa iu drejtuar askujt në mënyrë të posaçme.

Erdhi një ditë ashtu si erdhi, sepse do të vinte patjetër ajo ditë, kur ky profet i dërguar nga Perëndia ose nga Dreqi

(ec merre vesh!) në këtë qoshe të humbur të perandorisë së pafund të Padishahut nuk do të fliste më për t'u dëgjuar vetëm nga vetja e tij.

Këtu zë fill ndryshimi, që askush nuk e kishte përfytyruar në krye të herës. Ai zuri të kalonte han më han e pazar më pazar, fshat më fshat e lagje më lagje. Gjithandej po rrethohej nga po ata njerëz, që e kishin përqeshur e vënë në lojë për t'u argëtuar, apo edhe më shpesh për ta poshtëruar deri të djeshmen e të pardjeshmen, deri javën e kaluar e dy javë më parë. Ata po shndërroheshin megjithatë në njerëz të tjerë, gjë që vetëm ai ishte në gjendje ta vinte re. Ishte një shndërrim, që ai e kishte parashikuar dhe priste plot me besim në vete. Përqeshësit po shndërroheshin ditë pas dite në kureshtarë. Ata po afroheshin gjithnjë e më shumë drejt tij, me ca hapa të ngadaltë e të vegjël, pothuaj të padukshëm, siç janë hapat e ndrojtur. Ai po e shihte veten midis tyre, i mbështjellë me një vorbull ajri, e cila në sytë e kureshtarëve bëhej dritë. Ai nuk fliste më me kokën ulur sikur fliste me veten. Ai u drejtohej atyre, duke e lëvizur vështrimin sa te sytë e njërit, te sytë e tjetrit. Herë pas here u shtronte edhe pyetje. Ata i përpinin fjalët e tij. Askush nuk e përqeshte më. Por as edhe nuk merrte guximin t'i përgjigjej.

Ai e kishte parashikuar edhe heshtjen e tyre. Ishte i sigurt se nuk do të vononin përgjigjet. Koha punonte për të. Zëri i tij i përshkonte turmat pa zhurmë, duke lënë nëpër koka një vrugë të çuditshme, e cila thellohej e mahisej më pas, në vetminë e secilit, një plagë e padukshme, për

të mbetur kështu e pashërueshme pikërisht pse nuk jepte dhimbje. Të paktën të tillë do ta zbulonin ata, që e kishin në tru: si një plagë të hapur jashtë vëmendjes së tyre, por pa dhimbje. Shumë-shumë e kishin ndier në ndonjë rast si një ethe pështjelluese të ardhur nga lart ose nga larg. Ose nga lartësi fort të largme. Madje, njerëzia nuk e kishin vënë re as humbjen pak e nga pak të asaj, për të cilën do të kishin vënë dorën në zjarr se e dinin shumë mirë: kush ishin. Ky zbulim i ngadalshëm e gjithsesi pak i vonuar solli ndër njerëzit - burra e gra - një humbje gjithashtu të ngadalshme, por fundja më në fund të padurueshme të besimit në vete për t'u ndeshur me dallgët e jetës. Sepse dallgët e jetës ishin aty, të pamëshirshme, siç kishin qenë gjithmonë.

Një ditë prej ditësh, njëri prej tyre, - emri i tij nuk kishte arritur deri te plaku, që po tregonte ndërsa i ngjitej të përpjetës së malit, i ndjekur nga djaloshi, për t'iu afruar të dy qafës, prapa së cilës kishte rrëshqitur tashmë dielli, - një ditë prej ditësh, pra, ndoshta më guximtari në turmën që e rrethonte, ndoshta më frikacaku, s'e përmbajti dot veten, u përkul, mori një gur te këmbët e veta dhe, pa lajmëruar njeri, e gjuajti drejt kokës së profetit bashkë me një mallkim të lëshuar në ajër për t'u dëgjuar deri në kupë të qiellit. "Shkofsh në të sat'ëme!" - i tha. Kaq u desh, që shembullin e tij ta ndiqnin sakaq edhe ca të tjerë aty pranë. Një furtunë gurësh e copëra drurësh si breshëri u përplas rrëmujshëm mbi kokën e pakrehur të profetit, të cilit i mbeti fjala në buzë, por nuk iu fik buzëqeshja, një buzëqeshje e

njëtrajtshme, e paprekshme nga bota përreth, që mund t'i shkonte fare mirë një të çmenduri siç edhe po aq një profeti. Ai u mbloodh kruspull në xhyben e vet të ngrënë e të palarë dhe priti në heshtje sa iu shkarkua edhe popla e fundit. U ngrit pastaj pa u ankuar, pa sharë e as mallkuar, madje shpërndau në ajër një përshëndetje të zbehtë dhe e përshkoi sheshin e zbrazur duke tërhequr zvarrë opingat e veta të hapura nga të gjitha anët si zhaba të shtypura nga një rrotë qerreje duke mërmëritur sa për t'u dëgjuar: “Unë jam profeti, unë jam profeti!”.

3

Plaku e ndërpreu tregimin për t'u mbushur me frymë, shau nëpër dhëmbë mushkëritë e veta, po pa e sjellë kokën prapa për të hedhur ndonjë vështrim drejt djaloshit, i cili e ndiqte ngjitur e më ngjitur duke ndier gjithashtu t'i përhapej nëpër kokë një si ethe e pashtjellueshme, por që nuk ishte e bërë me të njëjtën lëndë si ethja, për të cilën po tregonte plaku. Ethe, megjithatë. Ai u bë sakaq gati të pyeste se ku shkoj profeti. Por nuk arriti të fliste. Nuk pati kohë. Plaku ishte mbushur ndërkaq thellë me frymë, e kishte nxjerrë ngadalë nëpër hundë duke sharë sërish mushkëritë e veta dhe po thoshte se:

Profeti e kishte përshkuar, pra, sheshin e zbrazur duke tërhequr zvarrë opingat e veta të hapura nga të gjitha anët, si zhaba të shtypura nga një rrotë qerreje, dhe ishte zhdukur pa gjurmë bashkë me renë e pluhurit të ngritur nga zallamahia e malësorëve. Sikur ishte bërë edhe vetë pluhur. Njerëzit po hidhnin mbi njëri-tjetrin ca vështrime të çapëlyera,

pa pranuar të besonin se para tyre sapo kishte ndodhur mrekullia: profeti ishte mbështjellë me renë e pluhurit si me një rasë të zbërdhulur dhe ishte ngjitur në qiell. “Jo, - po i thoshin dhe po i përsërisnin ata vetes dhe njëri-tjetrit me këmbëngulje, - ai as nuk ishte ngjitur në qiell e as nuk kishte zbritur në ferr.” Si kushdo që i ikën shfrimit të urrejtjes së verbër të turmës, ai thjesht kishte humbur në horizont, larg, atje ku mbyllet vështrimi i përndjekësve.

Sehirxhinjtë, që prej kohësh nuk ishin më sehirxhinj të zakonshëm (po çfarë ishin tashmë?) ishin shpërndarë njëri pas tjetrit nëpër shtëpitë e veta, duke turfulluar gjithë rrugës kundër vetes pse kishin qenë aq gjatë të verbër, mendjeshkurtër e të dobët, dele dhe sidomos duke e mallkuar mbarë e prapë atë të çmendur, i cili kishte ditur të germonte nëpër skutat më të errëta të trurit të çdonjërit, për të zbuluar atje atë, që vetë Perëndia e mbante me kujdes të mbyllur: pafuqinë e tyre si njerëz. “Malësorët, domethënë të parët tanë, - e ngriti zërin plaku, - u bindën shpejt, por pa dobi, se do ta kishin shkuar jetën shumë më qetë sikur të mos e dinin, siç nuk e kishin ditur një jetë të tërë, se i kishin në tru ato skuta të errëta. Por tashmë e dinin, skutat ishin aty, copëza të panjohura të trurit të tyre, dhe mbanin erë shumë të keqe. Atyre nuk u mbetej veç të shpresonin se shpejt a vonë do t’i mbushnin me harresë ato skuta, siç mbushnin me dyllë blete vrimat e padukshme të kadeve për të ruajtur verën dhe turshitë e dimrit. ‘O Perëndi, ti që e ke zemrën të madhe sa qielli për të falur mëkatet dhe marrëzitë

tona të shumta, edhe më shumë se bukën e përditshme, na jep harresë kësaj here, shumë harresë, një harresë të ngjeshur mirë, të papërshkueshme nga drita si thëngjilli!” - u lutën ata, të bindur se vetëm falë një harrese të tillë do të bëheshin sërish siç ishin ngjizur qysh në zanafillë: krijesa sipas shëmbëlltyrës së vetë Perëndisë.

Duhet të kenë qenë të shumtë ata, që e gjetën brenda shpirtit këtë lutje dhe arritën ta nxirrnin me fjalë të singerta, duke fituar një gjë aq të çmuar siç është vetëm qetësia për të mbyllur sytë e për të fjetur më në fund si qengja atë natë. Por duhet të kenë qenë edhe më të shumtë ata, që nuk u lutën dhe fjetën megjithatë si qengja, duke besuar vërtet se kishin bërë gjënë e duhur për të shpëtuar nga një pjesë e së keqes, e cila u vinte nga jashtë vetes. Edhe ata ishin në të drejtën e tyre të besonin se mashtruesi e kishte hak dhunën. Ajo natë ra kështu si balsam mbi trurin e tyre të drobitur.

Por nuk ishte e thënë që vuajtjet e tyre të mbaronin me aq. Qysh të nesërmen do të fillonte një dava tjetër. Përtej prehjes lumturuese, që u kishte dhënë të gjithëve gjumi i shumëpritur, por thellë në kokat e disave lindi si krimb një dyshim, i cili u përhap me shpejtësi murtaje dhe, në fund të javës, nuk kishte mbetur më andej rrotull as edhe një burrë i aftë të mbyllte sy. Perëndia, lavdëruar qoftë, për arsye që vetëm Ajo i di, nuk po u jepte asnjë fije harresë. E qartë: shpresë për harresë nuk do të kishte. Profeti ishte zhdukur, pak rëndësi kishte nëse humbi nëpër renë e pluhurit të ngritur gjatë shkrehjes së furishme të gurëve e të copërave të

drurëve, u ngjit lart në qiell mbështjellë me atë re pluhuri si me një raso të zbërdhulur, zbriti poshtë në ferr, apo e përpiu horizonti sikur të mos kishte qenë kurrë. Profet më ata nuk shihnin me sy. Por halli i tyre i madh tani ishte me kujtesën, e cila iu lëvrinte natë e ditë brenda kokës si gaforre e uritur duke iu përpirë çdo syth mendimi tjetër, për t'iu lënë vetëm një: profeti kishte qenë aty - nuk mohohej dot - por nuk kishte zgjedhur të vdiste si profet. Ai ia kishte mbathur si çdokush i rëndomtë për të shpëtuar kokën, ama duke marrë me vete vetëm trupin. Prapa, nëpër shpirtrat e lodhur e të hutuar të sehirxhinjve, të cilët as nuk ishin më sehirxhinjtë e mëparshëm, profeti kishte lënë atë vragën e çuditshme. “Ishte një plagë pa dhimbje, - përsëriti plaku duke e ngritur pak zërin, për t'i kujtuar bashkudhëtarit se ky ishte një fakt që duhej mbajtur patjetër në vëmendje, - plagë pa dhimbje, edhe pse e mbushur plot me ethe pështjelluese. Malësorët e kishin humbur kufirin ndarës midis mendjes dhe shpirtit. Në këtë rast, në mënyrë konkrete ata kishin parasysh ato skutat si tunele të braktisura urithësh nëpër trutë e njerëzisë, për të cilat po bindeshin se nuk kishte e nuk do të kishte më dyllë tokësor, që t'i mbushte. Dëshpërim i madh. Shkurt, edhe pse përzunë me gurë profetin, malësorët nuk fituan asnjë grimë nga siguria e humbur. Përkundrazi, dita-ditës e dinin pak e më pak se kush ishin, nga vinin e sidomos nuk e përfytyronin dot ku donin të shkonin.

Doli përsëri njëri ndër ta, në ato rrethana dëshpërimi do të dilte se s'bën një i tillë, ndoshta më i mençuri, ndoshta më

i marri midis tyre, ndoshta më trimi, ndoshta më frikacaku, i cili tha se profeti duhej gjetur patjetër, kudo qoftë, edhe në vrimë të miut, të nxirrej me hir a me pahir e të sillej para tyre. Ai duhej t'u kthente çfarë u kishte rrëmbyer e që s'kishte pasur të drejtë t'ua rrëmbente. Njerëzit panë njëri-tjetrin në sy dhe mblodhën supet. Pyetja, që shprehën ata kështu përmes vështirimeve, e cila mbeti pa përgjigje, ishte: Çfarë u kishte rrëmbyer profeti? Vetëm njëri prej tyre nuk u pajtua me këtë pyetje. Ai kërcëu për ta marrë sakaq fjalën. 'Jo!' - thirri. Të gjithë u sollën drejt tij. Ai do të shprehej qartë e bindshëm si dikush që e ka pjekur më parë mendimin. Tha se profeti, as pa të drejtë dhe as me të drejtë, nuk u kishte marrë asgjë. Ama, ai u kishte dhënë diçka. Ai duhej të vinte kështu t'u merrte atë, që u kishte dhënë pa ia lypur njeri e për të cilën ata nuk kishin nevojë, përkundrazi. Ai ndaloi dhe përfshiu me vështrim të gjerë turmën, për t'u siguruar mirë se po ndiqej. 'Çfarë? - kërcyen të paduruarit e parë. - Çfarë na ka dhënë?' Folësi u përgjigj: 'Dyshimin. Na ka dhënë dyshimin'. Të gjithë e pranuan njëzëri se ai u kishte dhënë një helm, i cili nuk po ua merrte shpirtin, por më keq, po u shtrydhte trurin e mësuar në jetë të jetëve me qetësi e ëmbëlsi si një shalqi i pjekur mirë.

Një të thënë e një të bërë. Të gjithë (përjashtuar fëmijët), me burra e me gra, me pleq e të rinj, u vunë plot zell në kërkim të profetit. Siç do të duhej të ishte e pritshme, mundi i tyre i shumë ditëve e javëve shkoi dëm. Përmbysën tokë e qiell pa gjetur gjurmën më të vogël. E kishte përpirë

toka. Nuk kishte shpjegim tjetër. Vendin e mbuloi një zi e thellë siç është e thellë vetëm zia e njerëzve të braktisur në dëshpërimin e tyre. Trutë, si shalqinj të pjekur brenda kafkave, kishin nisur të thartoheshin me shpejtësi nga sheqeri i mbledhur me tepri gjatë shumë e shumë viteve të shkuara.

Por nuk do të dorëzoheshin. Në kërkim të një shprese të re për t'u çliruar sadopak, ata vendosën të ndëshkojnë pjesëtarin e tyre, njeriun, i cili kishte shtënë me gurë i pari ndaj profetit. Dhe ashtu bënë pa vonesë. E njihnin, e kishin aty, madje për ca ditë edhe e kishin përgëzuar plot adhurim. Të shkuara të harruara. Ai ishte përgjegjës pse, pa miratimin e tyre, kishte bërë diçka aq të madhe, që i prekte të gjithë. E shqyen me thonj nga të gjitha anët për turp e për mëkat, siç shqyen një lukuni ujqërish të tërbuar një kaproll të ngatërruar në brirët e vet. I dënuari nuk u hoq si i pafajshëm për të kërkuar falje, nuk kërkoi madje as mëshirë. Në fjalën e fundit, që iu lejua të shqiptonte para se të jepte shpirt, ai tha se guri i tij mbi profetin kishte qenë shumë i keq, por i pamjaftueshëm për të shkaktuar hatanë, që ndodhi. Gjërat do të kishin rrjedhur ndryshe, sikur të mos kishte pasuar guri i dytë. Ai kishte bërë dëmin më të madh duke i çelur rrugën furisë. Askush nuk ua vuri veshin fjalëve të tij dhe as nuk e ndjeu aty për aty, si përbiruan ato fjalë si gjarpërinj nëpër vrugë e lënë nga profeti i vetëshpallur nëpër kokat e tyre të lodhura. Dhe mbushën pak e nga pak ato skutat si thiletë e një rrjete të shqyer brenda kafkave të tyre. Nuk vonoi e

të gjithë po ndiheshin të bindur se vërtet dëmin më të madh e kishte bërë ai, i mallkuari, guri i dytë. Cila ishte dora e mbrapshtë që ishte zgjatur fill pas së parës, për të lëshuar goditjen mizore mbi profetin? Ajo dorë duhej prerë.”

Plaku ndaloi përsëri hapin pa paralajmërim, ndërpreu tregimin, drejtoi shpinën që të çmpihej pak, mati edhe një herë me sy shpatin deri në qafën e malit, që ishte afruar shumë, u mbush thellë me frymë, pastaj e nxori frymën ngadalë nga goja dhe kroi zërin. Por kokën nuk e solli pas për të parë çfarë shprehjeje kishin sytë e bashkudhëtarit. Të gjitha këto zgjatën me tepri dhe djaloshi e humbi durimin.

- Ia prenë dorën të dytit?

“Pikërisht këtu u ndërlikua gjithçka, - vazhdoi të fliste plaku pasi ishte vënë sërish për rrugë, me djaloshin ngjitur nga prapa, duke shkelur hap pas hapi në gjurmët e këmbëve të tij.

- Cili kishte qenë i dyti? Kjo ishte pyetje e madhe. Mend mbahej nga të gjithë vetëm gurëdhësi i parë. Me të kishin mbaruar punë lehtë, pa koklavitje, pa humbur kohë. Ai e kishte pranuar ndëshkimin me përlujtje dhe nder, siç i takonte një malësori të vërtetë, i cili të mirën e popullit të tij e ka më të shtrenjtë se jetën e vet. Një ditë, kur gjithçka të qetësohej, me siguri që për të do të ngrinin një këngë madhështore, - po thoshte plaku.” Djaloshit ia përshkoi me shpejtësi kokën pyetja nëse u bë kjo këngë apo jo. Por nuk mund ta shqiptonte. Nuk mund të ndërpritej rrëfimi i plakut. Do ta mbante mend për t’ia shtruar bashkë me shumë pyetje të tjera në fund. Plaku po thoshte se të gjithë ishin të vendosur për ta gjetur doemos dhe shpejt gurëdhësin e dytë. Nuk

kishin kohë për të humbur. Ai ishte midis tyre, kjo dihej mirë. Nuk lejohej t'i shpëtonte ndëshkimit pikërisht ai, i cili kishte bërë edhe dëmin më të madh. Por, ndryshe nga i pari, i cili, gjithë përkushtim ndaj popullit të tij në hall, kishte ulur qafën për t'i prerë kokën, ky i dyti po fshihej. Çfarë burracaku! Zgjatja e kërkimit të gurëhedhësit të dytë i shtyu njerëzit një e nga një, secili më vete e në heshtje, të mendonin grima-grima se e kishin tepruar me të parin. Madje edhe më keq, i kishin rënë në qafë pa të drejtë. Për më tepër, ai e kishte pranuar fajin dhe i ishte nënshtruar linçimit me përkushtimin dhe durimin e një mëkatari të penduar. Ai, madje, me vullnetin për t'u pastruar mirë për gjyqin e fundit, u kishte treguar ndëshkuesve edhe rrugën e drejtë për larjen e ndërgjegjes, i kishte ndihmuar, pra, si askush tjetër. Duke mundur si martir dhimbjet e tmerrshme të trupit, ai u kishte tërhequr vëmendjen drejt fajtorit kryesor të gjëmës, gurëhedhësit të dytë. Çfarë njeriu i madh! Ndërsa ata nuk ia kishin pranuar pendesën, duke shkuar kështu verbërisht kundër porosisë së shenjtë.

Sa më shumë shihej që i dyti qëndronte i fshehur midis tyre, pa nxjerrë përmbi të tjerët asnjë fije floku nga ta zinin, aq më fort rritej brenda secilit ndëshkues të zemëruar një ndjenjë fajësie ndaj të parit, i cili kushedi ku prehej tashmë, në ferr a në parajsë. Ata e kishin nisur me tërsëllëmin më të madh për në ferr. Medet! Nuk ishte ferri për të. Ai thjesht nuk e dinte ç'po bënte. Medet për të vdekurin, medet edhe më fort për të gjallët! Shpirti i tij i sakatuar nuk do ta falte,

dhe me të drejtë, asnjërin nga ata që e kishin shqelmuar, e kishin pështyrë, e kishin shqyer copa-copa me thonj, pa pikën e mëshirës. Mëkatarë në këtë rast ishin të gjithë, pa asnjë përjashtim. Të gjithë, kush e kush më shumë, e kishin shqelmuar, e kishin pështyrë, kishin shkukur copa të mëdha e të vogla nga gjymtyrët e tij të kruspullosura, nga brinjët e tij, nga buzët e mavijosura, nga hunda, nga sytë e fikur, nga veshët e çapëlyer dhe kishin rendur pastaj duke treguar krenarisht duart e përgjakura deri në bërryla. Do të ndëshkoheshin të gjithë, pa pasur kështu kujt t'i qaheshin dhe pa pasur dikë t'u mbante kokën tek jepnin shpirt. Vendi mbarë do të shkretohej. Njëri prej tyre, ndoshta ai më besimtari në jetën e përtëjme, ndoshta ai, që s'besonte hiç e hiç në Zot e as në djall, tha se më parë u takonte të ngrinin një faltore në kujtim të të pafajshmit, atij, të cilin ata vetë e kishin shqyer me duart e tyre si të mos kishin qenë delet e Perëndisë, por çakejtë e djallit. Mandej të vazhdonin kërkimin e të dytit, prej të cilit kishte ardhur me të vërtetë e gjithë e keqja, vazhdoi ai. Të gjithë e pranuan mendimin e tij dhe e falënderuan me zemër në dorë që nuk i la të zhyteshin thellë e më thellë në batakun e gabimit dhe e mbështollën me vështirime plot zili të mirë pse ai ishte ende në gjendje të nxirrte nga koka xhevahire të tilla. Ata ishin gati t'i luteshin, që ai të merrte në fillim drejtimin e tyre për ndërtimin e faltores, dhe ta mbante më pas drejtimin, kur t'i ktheheshin me zell të ri e mendje të kthjelluar kërkimit të të dytit, pa ndëshkimin e pamëshirshëm të të cilit askush

nuk do të gjente qetësi. Ata sapo zbuluan, befas, se u mungonte një prijës, i cili duhej të ishte medoemos njëri prej tyre, natyrisht më i miri, më i mençuri, më gjakftohti më largpamësi. Dhe ja ku e gjetën, kur kishin nevojë më shumë se kurrë për të. Uf! Morën frymë ata, të gjithë njëherësh, të lehtësuar. Perëndia nuk i kishte braktisur krejt.

Por punët nuk erdhën deri te ndërtimi i faltores. Ndoshta i zgjedhuri do të kishte pranuar, ndoshta nuk do të kishte pranuar të bëhej prijësi i tyre. Ai nuk pati rast ta thoshte fjalën e vet. E vërteta është edhe më e hidhur: ai nuk mori vesh kurrë se çfarë besimi të mrekullueshëm kishte ngjallur përreth në atë krye të herës. Për pak do të ishte bërë shpresa shpëtimtare e asaj turme të dëshpëruar. Pengesë doli pikërisht ajo zilia e mirë, domethënë adhurimi për kthjelltësinë që kishte shfaqur befas koka e tij, e cila më parë nuk ishte shquar për asgjë. Nuk i takonte atij t'i udhëhiqte. Adhurimi u zverdh pa vonesë dhe mbeti e vetme zilia, e bollshmja si ujët e detit, e pathyeshmja si mali, e cila polli sakaq hamendjen se i dyti, ai, që kërkohej me aq ngulm, nuk ishte kurrkush tjetër veç vetë nismëtari për ndërtimin e faltores. Ai kishte menduar se përkushtimi i të gjithëve për ngritjen e tempullit do ta fshihte edhe më mirë. Askush nuk do ta kishte të lehtë tashmë të hidhte dyshimin mbi të si fajtori kryesor. Cinguni! Dhelpra! Gjarpri me zile! Por ky ishte një popull i lavdishëm për mençurinë e tij. Nuk mashtrohej ai kurrë dhe as nuk kishte pikën e mëshirës për mashtrulesit.

Mjaftuan disa shkëmbime të rrufeshme vështimesh midis atyre, që mrekullisht u kishte mbirë njëherësh në kokë një hamendje e tillë shpëtimtare dhe gjithçka u përmbyll lidhur me vazhdimin. Fillimisht, askush nuk e pa të nevojshme të jepej ndonjë sqarim qoftë edhe shpejt e shpejt, si sqarimet e dhëna në kohë lufte, nëse i damkosuri pa shpëtim do të linçohet për mashtrimin e dështuar sa pa e bërë ende dëmin, apo pse kishte qenë i dyti, që kishte gjuajtur me gurë profetin e zhdukur. Ishin në fakt dy arsye të pandashme, të cilat dashje pa dashje shkriheshin në një për ta bërë të pakthyeshëm fundin e fatkeqit. Por të dyja shkonin gjatë për t'u shpjeguar dhe populli nuk kishte kohë për të humbur. Pastaj dikush ngriti zërin për të kundërshtuar. “Ne jemi populli, - tha ai. - A jemi populli?” Po, po! Popullit nuk i lejohet të gabojë kur bën drejtësi. Nuk i lejohet, jo, nuk i lejohet. Pra, edhe pse në një mënyrë të tillë të përshpejtuar, dërgimi i një njeriu në rrugën e pakthimit ka disa rregulla, që nuk duhen shkelur. Populli e kuptoi se fjala ishte për t'i bërë gjyq dikujt, që tashmë ishte dënuar më vdekje dhe heshti, i pezmatuar. Po sikur në përfundim të këtij gjyqi atij t'i jepej pafajësia? Oh, jo, deri këtu jo. Befas, nën zë, me shpejtësi ere u shpërnda një kumt, që thoshte se gjithçka bëhet thjesht sa për sy e faqe, për ta përligjur hatanë, që i dënuari tashmë do të pësonte. Për ta përligjur përpara kujt? Populli ishte i gjithi aty, si një hark i tendosur, gati për të lëshuar shigjetën majëmprehtë drejt në zemrën e gurëhedhësit të dytë mbi kokën e profetit. Ky popull-ekzekutues nuk ndiente nevojë për një përligje të tillë.

Kurrë nuk do të merrej vesh nëse vetëm u mendua apo edhe u tha me zë të lartë shprehja se dërgimi i një njeriu në rrugën e pakthimit ka disa rregulla, që nuk duhen shkelur, qoftë edhe kur kjo kryhet në mënyrë të përshpejtuar. Por do të mbahej mend me siguri të plotë bindja mbizotëruese se në gjirin e atij populli malesh të lavdishme ishte ushqyer prej shekujsh edhe një ndjenjë e lartë drejtësie, që nuk mund të shpërfilllej as në rrethana të jashtëzakonshme. Jo për të tanishmen - ajo nuk kishte pikë rëndësie në sytë e popullit - por për të ardhmen, kur gjithë çfarë po ndodhte do të shndërrohej në histori, duhej përligjur me fjalë për t'u gdhendur në kujtesë e drejta e secilit për ta rrotulluar thellë e më thellë thikën në mëlçinë e vulëhumburit. Një të thënë e një të bërë. Nuk kishin kohë për të humbur, dihet. Populli po zbulonte, nëpërmjet shembullit të ngritjes së faltores, se e ardhmja vinte shumë shpejt. Ditët rridhnin të panumërueshme e të njëllorja si pikat e shiut nga strehët e çatisë në vjeshtë dhe secili vërente kështu me vuajtje shkurtimin e jetës së vet, e cila nuk mbushej tashmë as me ëndrra. Pagjumësia vazhdonte. Njerëzit nuk kishin as qetësi për të fjetur. Midis brinjëve u përpëlitej zemra si lepur i rënë në çark.

Sidomos në rrethana të tilla, fati është një lumë i tërbuar, që merr përpara lisat rrënjëshkulur për t'i çuar të kalben në fund të detit. “Kështu, pra, - e ngriti pak zërin plaku, të cilit djaloshi i shihte vetëm zverkun, - edhe i dyti u nis pas të parit në rrugën e amshimit, për t'i dorëzuar dashje pa dashje shpirtin Xhebrailit, i cili do të vendoste në pavarësi të plotë nëse do t'i jepte strehë në kopshtin e xhenetit apo do ta shtynte me një shqelm në prapanicë nëpër shtegun plot gjemba drejt xhehenemit. Por (ah!) ai nuk paskësh qenë gurëdhësi i dytë. Me vetëdijen e mirë për ta lënë mbi tokë të fshehtë e vet përvëluese, para se t'i zbardheshin sytë, ai mblodhi fuqitë e fundit për të mermëritur se vërtet dora e tij e nëmur kishte vërvitur një gur të dhimbshëm mbi kokën e profetit, por guri i tij kishte qenë i treti. Zemra e tij pushoi pa e dëgjuar pyetjen, që u ngrit nga të katër anët plot ankth: ‘Po i dyti kush ishte?’.

Edhe pse i shqiptuar me majat e majës së buzëve, me ca tinguj të rrëshqitshëm si të mbështjellë me pëlhurë

mëndafshi, të gjithë e dëgjuan kumtin dhe të gjithë e besuan menjëherë. Edhe pse ai iku pa iu përgjigjur pyetjes së tyre se kush ishte i dyti, ata nuk i dhanë vetes të drejtë ta përbuznin lajmin dhe sërish u pikëlluan sinqerisht në fund të shpirtit për goditjet e verbra, që i kishin dhënë trupit të tij nga të gjitha anët. Më së paku mund të thuhej se i treti doemos që e kishte barrën e fajit më të lehtë se i dyti, i cili, në fakt, ishte shkaktari i ortekut. Pastaj, ndëshkimi aq rëndë i të tretit duhej të sillte pashmangshëm edhe ndëshkimin afërsisht po aq të të katërtit. E kështu me radhë. Sepse drejtësia është drejtësi. Në atë çast të mbramë, ata do të kishin dashur ta shpëtonin të tretin, por ai foli tepër vonë. Mjekra e tij po dridhej në grahamat e fundit. Qyqari! Asgjë nuk ndreqej më. A thua e kishte vonuar qëllimisht shpalosjen e së vërtetës së vet për ta shtyrë popullin në një gabim të ri? Ishte një dyshim i zakonshëm për kokat e tyre të përdezura, i cili fshiu çdo ngasje për të ngritur ndonjë faltore në kujtim të tij. Përkundrazi. Kjo që bëri ai në buzë të vdekjes, ishte më e rënda, më e pafalshmja. Pse nuk e more në varr të fshehtë tënde? Shumë veta e menduan, edhe pse askush nuk e tha me zë se do të kishin qenë më të qetë duke besuar se po ndëshkonin të dytin. Secilin e pushtoi frika. Po sikur të kem qenë unë i katërti?

Vetë e kishte fajin, iu hakërryen ata të mbushur me një inat të ri. I porsamasakruari, duke e mbajtur aq gjatë fshehur të vërtetën, jo vetëm i kishte lejuar, ai mirëfilli i kishte shtyrë dinakërisht të shkonin aq larg në padrejtësi. Populli,

i mbushur me mllef, po godiste me shqelma një trup burri ende të ngrohtë, por ku nuk rrihte më ajo që do t'u jepte kuptim dhimbjeve: zemra. Kjo nuk kishte pikë rëndësie për shqelmuesit. Ata nuk godisnin më për t'ia shtuar vuajtjet të dënuarit. Ky ishte për ta një ushtrim i mbramë për të shkarkuar rrëmuajnë që kishin në kokë. I shqelmuari, shpirti i të cilit sigurisht që ishte ende aty, po u shlyente kështu diçka nga borxhi për vuajtjet që u kishte shkaktuar. Ky shpirt do të ngjitej medoemos më i lehtësuar lart në qiell për t'iu dorëzuar dashje pa dashjen e tij xhebrailit, ama, edhe shpirtrat e të gjallëve do të fitonin pak nga paqja e humbur. Kjo ishte më kryesorja, pasi shpirtrat e tyre do të vazhdonin të ishin peng mbi tokë. Në rrethanat e pashembullta, ku i kishte hedhur papritur fati, më shumë se për bukë e për ujë, ata kishin nevojë për ngushëllim. Inati ishte inat dhe kishte në zemrat e gjera të këtij populli rrënjët e veta të lashta e shumë të thella, ku nuk arrinte dot lehtë përdëllimi. Inati u ngjit, pra, rishtas, nga fundi i errët i shpirtit, ende pa u tharë lotët e mortit, si një musht i thartuar për t'ua shtuar vendosmërinë.

Duhej gjetur patjetër dhe sa më shpejt gurëhedhësi i dytë. Dihej tashmë nga të gjithë se ai ishte përgjegjësi i vetëm për dëmin. Duke ngritur dorën e mbrapshtë mbi profetin, ai në fakt i kishte dhënë shenjë djallit për të depërtuar në mendjen e dëlirë të popullit. I shkreti popull, i cili, pafajësisht, nuk e kishte më arsyen në vend, e ndoqi pa e ditur ç'po bënte! Me vullnetin e qoftëlargut, ai nuk ishte

ndalur me kaq. Nuk u kënaq ai me përzënie e dhunshme e të turpshme të profetit. Truri i tij, siç vetëm truri i tij ishte i aftë, kishte pjellë vdekjen mizore të gurëdhësit të parë dhe atij të tretit, për ta zhytur kështu popullin thellë e më thellë në batak. Sidomos i pari, për të cilin ishte ngritur tashmë edhe faltorja, kujtohej me një dashuri të verbër, - tha plaku duke e ndryshuar pak zërin. Ishte mënyra e tij për tërhequr vëmendjen e djaloshit. Ai sapo kishte dhënë vlerësimin e vet lidhur me dashurinë, që populli malësor po ushqente për dikë, të cilin e kishte shqyer me thonjtë e vet, për ta vajtuar sikur ai të ishte prijësi i humbur në betejë me kuçedrat. - Kishte vetëm një shpëtim: të gjendej i dyti, të nxirrej shpejt dhe me çdo kusht nga vrima, ku ishte futur. Nuk mund të kishte vend mbi tokë për një njeri të tillë frikacak e të poshtër, cingun, dhelpër, gjarpër me zile, tradhtar, dorë e zgjatur e djallit. Edhe për t'u kalbur nën dhe, ushqim për krimbat e mizat, trupi i tij duhej të shkonte në baltë i gjymtuar, i shpërfytyruar, siç kishte pasur edhe shpirtin. Aq të shpërfytyruar do ta dërgonin në botën e përtejme, sa as Perëndia të mos e njihnte si dikë, të cilin në zanafillë e kishte krijuar sipas shëmbëlltyrës së vet. 'Po ky, nga ka dalë?' - do të belbëzonte Perëndia duke rrudhur buzët me neveri.

I gjithë populli malësor, burra e gra, fëmijë e pleq, zgjuar apo në gjumë, njësoj, ishin si në ethe për t'u shfaqur në sytë e njëri-tjetrit kush e kush më i ndërkryer. Asnjëri nuk e kërkonte qetësinë. Lëmshi mbështillej pareshtur e

nuk gjendej më filli për ta shpëstjellë. Midis morisë së njerëzve të ndërkryer, të cilët nuk e mendonin shërimin përmes harresës, midis tyre, pra, jo njëri prej tyre, fshihej pa dyshim hedhësi i dytë i gurit mbi kokën e ligur të profetit. Dikur, kushedi kur, koha ishte bërë e pamatshme si ujërat që rridhnin shpateve të maleve për t'u bashkuar në det, gjithsesi një ditë prej ditëve të shkuara, pikërisht ai kishte ndjekur gurëhedhësin e parë, gabuesin e shfajësuar tashmë, në shestimin e profetit. Në rrethanat e furisë së përgjithësuar, arsyeja e mbijetesës e donte që atij t'ia brenin trurin ca shqetësime të posaçme. Ai nuk duhej të ishte (si mund të ishte?) në kërkim pikërisht të vetes së tij, për ta hedhur në këmbët e popullit, i cili do t'ia shkulte gjymtyrët, do t'ia shqyente fytyrën e do t'ia nxirrte sytë para se t'ia hidhnin pa lamtumirë këto copa njeriu në një gropë nevojtores, ku kishte me shumicë krimba e miza të mësuara të ushqehen me jashtëqitjet njerëzore. Njëri prej tyre nuk mund të ishte kurrsesi i ndërkryer si të tjerët. Përkundrazi. Sepse ai vetë të paktën e dinte kush ishte i dyti, përgjegjësi i pafalshëm për urrejtjen, që shkumëzonte si uthull pa dallim mbarë njerëzinë, burra e gra, pleq e fëmijë.

Por jo, nga pamja asnjëri nuk dukej se bënte përjashtim. Të gjithë e vunë re mirë me sytë e shoku-shokut se asnjëri nuk bënte përjashtim. Të gjithë shfaqeshin njësoj të ndërkryer. Buzët e vragës, që kishte çelur ngadalë e ngadalë, pa dhimbje, profeti nëpër kokat e tyre, ishin nxehur e skuqur, dhe lëshonin të njëjtën erë të rëndë brenda kafkës së secilit,

thua se ishin prej qymyri të keq, që digjej pa bërë prush. - Pa ndaluar hapin, plaku la një hop të shkurtër heshtje, aq sa të ndiente pas zverkut frymëmarrjen e rëndë të djaloshit dhe të sigurohej se ai po e ndiqte hap pas hapi, pa menduar gjë tjetër veç asaj që dëgjonte. Plaku pati një ngasje për të shtuar nga vetja në rrëfim se ai kutërbimi, që mbushte pa dallim kokat e njerëzve, në fakt nuk ngjante me çfarë lëshon djegia e një qymyri të keq, por mirëfilli me çfarë gropa e nevojtores. Nuk e tha nga droja se do ta prishte magjinë e përfytyrimit të djaloshit. Ai vazhdoi të tregonte çfarë kishte dëgjuar nga të parët e vet. - Malësorët ishin një popull me vullnet të pathyeshëm, dihet tashmë. Nuk tërhiqej e nuk do të tërhiqej ky popull pa i shkuar deri në fund vendimit të tij, prej nga buronte vullneti i pashtershëm për të dalë me çdo kusht dhe sa më shpejt nga vorbullla marramendëse. Le të ishin buzët e vragës, që kishte çelur me kohë profeti nëpër trutë e tyre, njësoj të nxehura, njësoj të skuqura, e le të lëshonin ato njësoj erë të rëndë brenda kafkës së secilit, thua se ishin prej qymyri të keq, që digjej pa bërë prush! Rëndësi kishte që digjej. Njëri prej tyre, ai që kishte pasur shtysën djallëzore të përkulej, të shkulte me thonjtë e pistë një gur të fundosur në tokën e ngjeshur të sheshit dhe ta vërviste mbi kokën e profetit fill pas të parit, duke nxitur kështu, me ndihmën e djallit, edhe të tjerët ta ndiqnin, ai doemos që shtirej dhe buzët e vragës në kokën e tij nuk ishin nxehur njësoj si tek të tjerët, nuk ishin skuqur dhe nuk lëshonin brenda kafkës së tij kutërbimin e rëndë, thua se

ishin prej qymyri të keq, që digjej pa prush. Ai, ah, ai, cili ishte ai që shtirej, duke kryer me dashje një faj edhe më të rëndë pikërisht ndaj atyre, të cilët do të duhej t'i shihte me dashuri vetëmohuese si njerëzit e gjakut të vet?”

“Cili, pra, midis tyre, ishte ai, që arrinte të shtirej aq mirë, duke e mbuluar tmerrin me urrejtje? Sepse zemra e tij me siguri pikonte gjak nga frika duke përfytyruar çfarë do të pësonte po të zbulohet.” Plaku, gjithnjë pa kthyer kokën pas, ndryshoi përsëri pak zërin për t’i dhënë shenjë djaloshit se po shtonte një shpjegim nga vetja, të cilin nuk e kishin lënë në rrëfim të parët. Djaloshit i takonte detyrimisht ta mbante mend këtë shtesë për ta përfshirë në rrëfenjë ditën, kur do t’i vinte hera për t’ua treguar të tjerëve. Plaku tha se nevojitej fuqi e jashtëzakonshme shpirtërore për ta mbajtur brenda zemrës një tmerr të tillë, duke e mbuluar krejt dukjen e vet me shprehje urrejtjeje, për t’u bërë kështu deri në hollësira i ngjashëm me të tjerët. Ishte mundim i madh. Të tjerët e gjenin vetvetiu rrugën më të shkurtër për të nxjerrë mbi fytyrë e nëpër gjuhë helmin, që u vlonte përbrenda. Plaku shtoi se ai nuk ishte i jashtëzakonshëm. Në këtë rast ai po ia dilte të përdorte fuqitë e fundit, ato të mbijetesës, të cilat janë për këdo të jashtëzakonshme.

Me një fjalë, ai po ia dilte të shtirej aq mirë, i biri i djallit, cinguni i cingunit, dhelpra e dhelprës, gjarpri i gjarprit me zile. Duart e tij dridheshin nga padurimi krejt si duart e të tjerëve për të gjetur fytin e fajtorit dhe për t'u ngulur aty si kthetra shkabonje. Sytë e tij nxirrnin, po ashtu, flakë të verdha. Ishte llavë zemërimi. Nuk mund të hidhej pambarimisht një valle e tillë e çmendur. Të pafajshmit kërkuan dhe gjetën pak kthjelltësi në mendje: përgjegjësi ishte vetëm njëri dhe ishte aty, midis tyre. E qartë që ishte njëri, dhe vetëm njëri, ani pse nuk jepte asnjë shenjë dalluese. Ai nuk do t'i ndihmonte për të vënë gishtin mbi veten. Për pasojë, ky njeri mund të ishte secili prej tyre. Mund të ishte burrë, grua, plak, fëmijë. Arritja në këtë përfundim të përbashkët sa pa i mundur lodhja ishte e pashmangshme. Dhe po aq fatale. Të gjithë dhe në të njëjtën kohë, si me një urdhër të fshehtë, ardhur nga lart, nisën ta tregojnë njëri-tjetrin me gisht: Ti je ai. Ti je ai.

Shpërtheu sakaq hataja e re dhe më e madhja, as parë e as dëgjuar ndonjëherë në këto anë. Sepse ky popull ka qenë gjithmonë i pjekur, i palëkundur për ta vënë me çdo çmim mbi gjithçka drejtësinë, e thamë dhe po e përsërisim. Gurëdhësi i dytë, pikërisht ai, i cili kishte pasuar me ligësi të parin, ishte përgjegjësi. Gurëdhësi i parë kishte qenë thjesht gabues mendjelehtë, të cilin profeti do ta kishte falur doemos. Pas tij do ta kishin falur të gjithë, kuptohet. Madje, pa e detyruar të bjerë në gjunjë. Me kusht që ai, aty, në shesh, të mbetej i vetmi. Kështu, nuk do të kishin ardhur,

siç erdhën, te dita e kiametit. Por kishte ende shpresë për ta shmangur më të keqen e së keqes. Rrokullisjen e popullit në humnerë e kishte në ndërgjegjen e vet të nxirë blozë gurëdhësi i dytë. Ai ishte dhunuesi i vërtetë i fatit. Vetëm ai. Populli i shkretë do të kishte vazhduar pa dyshim të rrinte i shtangur përballë profetit, i shtypur nën peshën e pamasë të qiellit, sikur të mos e kishte ndjellë guri i tij, që kishte fluturuar përmbi kokat e njerëzisë duke bërë kollotumba si korb i çmendur dhe ishte shembur thatë pikërisht atje ku nuk duhej: mbi një eshtër. Krrau! Kishte gjëmuar bota, a thua se mbi majën e malit ose thellë në zemrën e tokës shkrepri një rrufe. Ishte ndoshta kafka, ndoshta dërrasa e kraharorit e më të pambrojturit, domethënë profetit. Nga cila qoshe e sheshit ishte ngritur guri? Ku gjendeshe ti? Po ti? Po ti për veten tënde? Përgjigju! Përgjigju ti! Na thuaj, ku gjendeshe në çastin ogurzi? Kë kishe në të majtë, në të djathtë, para, prapa? Uf! Jo, nuk ka uf. Fol, hape zemrën! Hape zemrën! Askush nuk mendonte se duhej të përgjigjej. Të gjithë besonin se ishin aty vetëm për të pyetur.

Djaloshi, i cili zhvendosej me ca hapa të vegjël nëpër shtegun gjarpërues dhe pa parë ku e vinte këmbën, me merakun e vetëm për të mbajtur veshin ngjitur me zërin e plakut, lëshoi një “oh” të mbytur, a thua se guri i fajtorit të madh, pasi fluturoi si një korb kokëkëputur, u përplas drejt mbi nofullën e tij të shtrënguar. Ai u luhat, u ngatërrua në këmbët e veta dhe do të kishte rënë sikur shtegu të ishte pak më i gjerë. Djaloshi çoi instinktivisht dorën e majtë

te supi i plakut për t'u mbajtur. Krahun e djathtë e shtriu anash, pa parë ku po e mbështeste. Pa e ndërprerë tregimin, plaku shkundi gati me përçmim supin për të larguar dorën e djaloshit, i cili po përpiqej të rregullonte hapin. Gjithë përqendrimin, megjithatë, vazhdonte ta kishte te zëri i plakut, i cili ende po vononte për t'i ardhur në fund rrjedhës së përdredhur të fatit të gurëhedhësit të dytë.

Ai nuk njihej ende e ndoshta nuk do të zbulohet dot kurrë, por që duhej zbuluar medoemos. Ai ishte aty, në shesh, në gjirin e popullit. Pas cilës nga fytyrat e njerëzisë, që shtyhej pa drejtim si tufë delesh, fshihej?

Qafa e malit nuk ishte më fort larg. Po binte muzgu duke zbehur dritën e ditës. Por e përpjeta sa vinte e ashpërshej dhe djaloshi i ndiente vjegët e këmbëve të tendosura si tela violine. Ai e kuptoi se po të rënkonte edhe një herë tjetër, moria e njerëzve që kërkonin me një ngulm të pathyeshëm fajtorin, do të vinin gishtin mbi të. Ai do të përgjigjej jo vetëm për gurin e dytë, që ra mbi profetin, e që nuk e kishte hedhur ai, por edhe pse të tjerët u vërsulën lukuni me gurë e me drurë mbi të vetmuarin e pambrojtur e të leckosur. Ata ishin shumë dhe shumë veta nuk janë kurrë së bashku fajtorë. Për ta mbetej të paguante njëri dhe i shënjuari për të mishëruar fajin në këtë rast ishte gurëhedhësi i dytë, i cili doemos, që do të vinte pas të parit dhe para të tretit, të dy të fshirë tashmë nga kjo botë. Gurëhedhësi i dytë rrinte shtrënguar tashmë midis dy të vdekurve dhe i takonte ta kishte fundin edhe më të tmerrshëm. Ai jo vetëm kishte

guxuar ta ngrinte dorën kundër profetit, por edhe kishte tërhequr me shembullin e tij të tjerët, të panumërueshmit. Në fjalë të mbrame, faji i tij rëndohej, bëhej edhe më i pafalshëm më pas: duke u fshehur, ai kishte çuar në atë botë dhe madje barbarisht një të pafajshëm, të tretin, i cili ishte i pafajshëm vetëm pse ishte i tretin, pra hynte kështu te turma, ku nuk arrinte faji, sepse nuk arrinte gjykimi. Gjithë ky krim vetëm për t'ia zgjatur jetën vetes disa orë, shumë-shumë disa ditë. Gurëhedhësi i dytë do të paguante me vuajtje të padëgjua për këto orë ose edhe për disa ditë, që i kishte jetuar pa të drejtë, në vend të një tjetri. Ai do të pendohej, natyrisht, por pendimi do t'i vlente vetëm për t'u larë sadopak para Zotit. Me tokësorët ai i kishte hesapet të ndara përfundimisht. Sepse ky ishte një popull, që nuk ndalej pa e çuar drejtësinë në vend. Djaloshi pyeti veten gjithë ankth nëse mund të shpresonte te dëshmia e plakut për t'i bindur gjykatësit e ndërkryer se ai nuk ishte gurëhedhësi i dytë.

Cili ishte i dyti, ai, i mallkuari i të mallkuarve, përbindësh me njëqind lëkurë e njëqind fytyra, fshehur si në mes të zjarrit në gjirin e asaj morie të tërbuarish, ndershmërisht të tërbuar, të cilët e kishin kafkën të gjithë të mbushur njësor me një kutërbim të rëndë, si kutërbimi që lëshon qymyri i keq kur digjet? Sepse buzët e vragës së çelur nga profeti, brenda kokës së tyre, ishin tek të gjithë njësor të nxehura e të skuqura, thua se nuk ishin prej lëndës së butë e të bardhë si brumë orizi të trurit, por prej diçkaje të ngjashme me qymyrin e keq, që digjej pa bërë prush e as flakë. Cili ishte i dyti, thashë? Pyetja kishte ardhur nga lartësitë e kaltra kësaj here. Por kishte mbetur përsëri pa përgjigje.

Kjo pyetje nuk mund të mbetej pafundësisht pa përgjigje. Koha rendte, ikte për vete symbyllur, e pandjeshme si një përrua i turbullt, duke lënë nëpër shpirtrat e hallakatur të njerëzve një llum të trashë hidhërimi. Dhe erdhi befas një çast, erdhi ai çasti kur, me një urdhër të fshehtë, të

pakapshëm nga veshët njerëzorë (nga vinte ky urdhër?), të gjitha duart e djathta u ngritën, gishti i madh dhe tre të fundit u mblodhën, u ngjeshën pas pëllëmbës, dhe mbeti i lirë, i shtrirë vetëm dëftuesi, i cili u drejtua si një rrufe mbi fqinjin më të afërm: Ti je i dyti. Pohoje! Pohoje! Pohoje! Për çudi, asnjëri nuk shihte se edhe mbi atë vetë ishte drejtuar një gisht, që dridhej e spërdridhej nga zemërimi vërtet si i përshkuar nëpër kocka nga varganë rrufesh. Secili, me sytë të picërruar, shihte vetëm gishtin e vet, i cili tregonte më në fund pagabueshëm njeriun e kërkuar, burimin e të gjitha të këqijave, murtajën, që kishte mbuluar vendin me zi e mjerim, cingunin e cingunit, dhelprën e dhelprës, gjarprin e gjarprit të gjarprit me zile.

Çfarë dalldie!

Secili ndihej krejt i vetëm në zemër të kësaj dalldie, i pushtuar nga një eufori prej shpëtimtari të njerëzimit. Shpëtimtari, me të drejtë, nxehej e ulërinte në kupë të qiellit pse të tjerët, pikërisht tani, kur erdhi çasti i shumëpritur, po vonoheshin. Të gjithë duhej të ishin aty, me sytë plot xixa të drejtuar mbi atë, që po tregonte gishti i tij. Por nuk ishin. Ku ishin? Secili e shihte veten në qendër të një rrethimi të munguar. Pse po zvarriteshin të tjerët, po humbitnin kohën më të çmuar të jetës së tyre? Çfarë prisnin tani që ai e kishte vënë gishtin mbi fajtorin e madh? Të gjithë ishin të singertë në pakënaqësinë e tyre. Secili ishte i bindur se kishte më në fund para syve, me maskën e shtihanakut të çjerrë, njeriun, i cili i kishte sjellë vërdallë kaq kohë, i kishte

shtyrë të bënin fajin e madh, që bënë mbi profetin, mandej i kishte fundosur edhe më keq në mëkat, duke i dorëzuar furisë së tyre të përligjur gurëdhësin e parë dhe të tretin, të dy të falshëm. Ja, pra, ku ishte i shumëkërkuari, vetëm një pëllëmbë larg gishtit të tij të drejtuar si majë shigjete! Pse nuk sulleshin ta shqyenin një mijë copash, t'ia shkullnin gurmazin, t'ia nxirrnin sytë e ta hidhnin trupin e tij copë-copë në gropën e nevojtores, atje ku kishte me shumicë nga ata krimba, miza e insekte të tjera të mësuara të ushqehen me mbeturinat njerëzore? Ishte një dalldi, ku askush nuk kishte sy për të parë se kishte mbi vete, po ashtu, një gisht si majë shigjete, që dridhej e spërdridhej nga zemërimi e që tregonte faqe të gjithëve se i dyti, shtihanaku maskëçjerrë, përbindëshi, ishte ai vetë e askush tjetër. Secili i kishte sytë të mbërthyer te gishti i vet, që shënjonte se ku duhej saktësisht të binte shpata e pamëshirshme. Dhe të gjithë kishin një ankth e njëherësh një hare të pakufishme, që ua bënte të panevojshme të mendonin. Ishte një popull, i cili e pohonte përditë, kohë e pa kohë, vend e pavend dhe me një thjeshtësi, që do t'i shkonte më mirë shprehjes së krenarisë, se ishte i pafat. Ja ku erdhi rasti të shihej se sa i pafat ishte. Në atë mori qafash të tendosura nuk doli as edhe një kokë e vetme, e cila, me pak arsye, të mendonte se populli ose ishte verbuar ose ishte çmendur ose të dyja dhe po i bënte kërdrinë vetes. Askush nuk përgjigjej, nuk rrekej të shfaqësohej disi, të shpjegonte se ç'është ndodhur atij vetë, të gjithë vetëm ulërinin e ngjireshin me gishtin si majë shigjete të ngulur mbi ballin e njëri-tjetrit, midis vetullave.

Por edhe në marrëzi, sado që në këtë rast thuhet se zjarrit i frynte demoni, fuqitë njerëzore janë të shtershme. Vjen pashmangshëm lodhja. Zërat nisën të shurdhohen dhe po kështu u bjerr durimi. Durimi u bjerr tek të gjithë njëherësh dhe shpirtat e zemëruar e të pakënaqur që pse nuk po fillonte linçimi i të dytit, u shkrehën sakaq. Tre gishtat e fundit të dorës së djathtë, të mbledhur deri atëherë kruspull bashkë me të madhin në gropën e pëllëmbës për t'ia lënë gjithë punën dëftonjësit, u shkoqën, lëvizën ngadalë lart e poshtë si për t'u shpirë dhe zunë vend pranë njëri-tjetrit, të lëshuar si hardhuca të ngordhura. Por as kjo nuk zgjati. Nuk ndodhi ajo që pritej! Gishtat filluan të tendosen si një skuadër ushtarësh, që marrin urdhrin e luftimit. Duart e majta, ato, që kishin qëndruar deri atëherë të harruara nëpër xhepa, u zgjuan vrullshëm dhe u ngjitën te motrat e tyre të djathta. Qafat e njerëzve, të zgjatura për ta ngritur kokën përmbi fqinjin, vëllanë, kushëririn e kthyer befas në kundërshtar, qafat e njerëzve, pra, ishin të gjitha të zbuluara si qafa lejlekësh. Asnjëri nuk ishte përgatitur të mbrohej. Secili kishte vetëm pikësynimin ta zinte fytyrën e tjetrit, ta shkulte bashkë me mushkëritë, ta hidhte tutje për qentë e braktisur a për korbat. Dhe ashtu ndodhi. Sakaq u dëgjuan dhjetëra e qindra rënkime të mbushura me dhimbje dhe habi të paparashikuar, u panë mijëra thonj të përgjakur, që përpëliteshin në ajër si sqepa shkabonjash. Secili ndiente në fytyrë shtrëngimin e vdekjes dhe nuk e kuptonte se ishte në kthetirat e atij, që kishte mbytur vetë. Rënkimet e para

të rrëmujshme erdhën duke u shuar, derisa vendin e mbuloi pak nga pak plotësisht heshtja. Një heshtje e thellë, e tejdukshme si heshtja e detit pas stuhisë.